

keur aan enkele jaren in binnen- en buitenland zijn studie voort te zetten. In het buitenland (1894-1896) zal Eerdmans weinig zicht hebben gehad op de kerkelijke ontwikkelingen in zijn vaderland. In Midwoud, een Noord-Hollands dorpje waar de jonge geleerde in 1896 predikant werd, kwam hij echter snel genoeg volop in aanraking met de richtingsstrijd. Zelfs in Noord-Holland, waar de modernen in Abrahams schoot geleeft hadden⁹, begonnen de kerkelijke machtsverhoudingen namelijk ten nadele van de modernen te verschuiven. Reeds tijdens de tweede kerkenraadsvergadering die hij meemaakte, deelde Eerdmans mee dat door hem en anderen pogingen in het werk werden gesteld om een bond van kerkenraden op te richten die opkwam voor de rechten van vrijzinnigen.¹⁰

1.2 Eerdmans in de Evangelische Unie en de NPB-commissie

Eerdmans was niet de enige die zich op de kerkelijke moeilijkheden bezon. In *De Hervorming*, toentertijd het toonaangevende blad in vrijzinnige kring, ontvouwen voor- en tegenstanders hun argumenten met betrekking tot plannen voor een vreedzame boedelscheiding. Deze gedachte vond niet bij alle vrijzinnigen evenveel instemming. Sinds de opkomst van de moderne richting in de jaren vijftig en zestig van de negentiende eeuw waren de waardepapieren van het kerkelijk instituut hoger genoteerd komen te staan. Dat gold ook voor de leden van de *Nederlandsche Protestantenvbond*, voorlopig de meest invloedrijke, landelijke vereniging waarin de vrijzinnigen georganiseerd waren.

De Bond, die in 1870 was opgericht, stond bekend om zijn antikerkelijke gezindheid. Vele leden achtten de kerk verouderd, onwaar, halfslachtig en een belemmering voor de godsdienstige vooruitgang. In de Bond zagen vele moderne theologen de 'kerk' van de toekomst. Niet alle leden konden tegen het einde van de negentiende eeuw nog langer met deze gedachtegang uit de voeten. De opleving van het kerkelijk besef in die tijd was aan hen niet voorbijgegaan. Het toegenomen sociaal besef had ook waardering opgeleverd voor de kerk als mogelijkheid om religieus gemeenschapsgevoel praktisch te beleven. Bovendien kreeg binnen het vrijzinnig protestantisme de diepere inhoud van de oude leerstellingen weer meer positieve aandacht. Daaraan was de neiging gekoppeld om het instituut dat deze leerstellingen de eeuwen door gedragen had, hoger aan te slaan.¹¹ Specifiek voor de Hervormde Kerk werd in die jaren veelvuldig een tactisch motief genoemd: de mogelijkheid om via deze kerk, waar een groot deel van de bevolking mee verbonden was, de massa te bereiken.

Toen voor het idee van boedelscheiding onder de verschillende

9. De uitdrukking is van J. van Loenen Martinet (*BLGNP*, I, 137), de invloedrijke redacteur van *De Hervorming*.

10. Notulen kerkenraad 15-9-1896 (streekarchief Hoorn); *DH* 26-9-1896, 155.

11. Zie over de NPB de literatuurverwijzingen in D. Jansen, 'Kan er uit Nazareth iets goeds komen? 'Onze Krans' te Dokkum: een opmaat voor de Nederlandse Protestantenvbond' in: *DNK* 19 (1996) 15 (de noten 2-11). Over de omslag in het kerkelijk denken nog het meest uitvoerig: J. Lindeboom, *Geschiedenis van het vrijzinnig protestantisme*, III (Assen 1935) 44, 50, 86, 90-91 en 99.